

UDK 811.163.42'373
Izvorni znanstveni članak
Rukopis primljen 24. VI. 2005.
Prihvaćen za tisak 14. XII. 2005.

Neda Pintarić

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Ivana Lučića 3, HR-10000 Zagreb
pintaric@wp.pl

EMOTIVAN ODNOS PREMA PROSTORU U KOJEMU ŽIVIMO: JEZIČNA SLIKA *DOMA* U HRVATSKOM, POLJSKOM I RUSKOM JEZIKU

U radu se govori o jezičnoj slici svijeta prikazanoj značenjskim i pragmatičnim poljima leksema *dom* u hrvatskom, poljskom i ruskom jeziku. Značenja leksema *dom* uspoređivana su prema hrvatskim, poljskim i ruskim rječnicima (općim i frazeološkim). Dok se u hrvatskome iz leksema *dom* izvodi i šire mjesto obitavanja, *domovina*, u poljskom i ruskom taj se pojam povezuje s nasljeđem i tradicijom (polj. *ojczyzna*) i krvnim srodstvom (rus. *poduna*).

1. Uvod

Jezična slika svijeta predstavlja čovjekovu *interpretaciju svijeta*. Poljska jezikoslovka, J. Maćkiewicz (1999:12) navodi da ta slika može biti trojaka: stvarna (realna), zamišljena (fiktivna, imaginativna) i prividna (virtualna iluzija stvorena visokom tehnologijom). *Stvarna slika svijeta* temelji se na iskustvu i znanju do kojega je došlo pretvaranjem entiteta u naziv razumljiv članovima neke društvene zajednice. Sve što čovjek spozna svojim osjetilima ili pomagalima (kao prošircima osjetila), on imenuje i time stvara realni jezični svijet u svojoj svijesti te na vanjski svijet utječe kreativno (poboljšavajući egzistenciju). *Izmišljeni (fiktivni) svijet* čovjek stvara u mašti pomoću koje se rađa umjetnost. Jezična umjetnost temelji se na metaforizaciji, tj. prenošenju realnih naziva entiteta na fiktivne tvorbe. Katkada fiktivni i realni svijet utječu jedan

na drugoga (usporedimo Ikara i čovjekovu želju za letenjem sa stvaranjem zrakoplova ili pak podmornicu „Nautilus” iz književnosti sa suvremenim ratnim podmornicama kao realitetom itd.). Isto tako postoji mogućnost prepletanja fiktivnog i virtualnog svijeta. *Prividni (virtualni) svijet* je svijet stvoren novim računalnim tehnologijama koje omogućuju *iluziju* treće dimenzije te se tako gubi granica spoznavanja realnog i virtualnog svijeta, tj. prividni svijet izgleda kao stvaran (usporedi hologramsko kino, računalne trodimenzionalne i pokretne ikone, „cyber space” itd.). Virtualni svijet izgleda kao realan, a zapravo je to umjetan svijet tzv. ožičenoga društva (*wired society*) koji kreira ili će ga kreirati u budućnosti sam čovjek (npr. klonirat će nova bića, praviti će ciborge itd.). Taj je svijet dosad bio samo fiktivan svijet znanstvene fantastike, ali danas se, slično kao i s imaginarnim svijetom, zatire granica realnog i virtualnog svijeta (kad npr. na TV vidimo neku vijest, ne možemo biti sigurni je li ona stvorena fotomontažom, preuveličana, stavljena u drugi kontekst, odnosno, možemo li na temelju te slike spoznati istinu). Tko zna hoće li se virtualnim sredstvima ostvariti fiktivna slika npr. sirene (spajanjem žene i ribe), centaure (spajanjem čovjeka i konja), sfinge (spajanjem čovjeka i lava) itd.? Jezična slika toga novoga svijeta sigurno će biti drukčija, ali ona će nužno sadržavati i elemente staroga svijeta, staroga gledanja na stvarnost, baš kao što se to u jeziku događa i danas. Jezik je svjedok povijesti pa J. Maćkiewicz kaže da je i jezična slika svijeta „po svojoj prirodi /.../ povijesni model. Jezični sustav se mijenja sporije od društva i kulture pa se zato u jezičnoj slici svijeta zadržavaju elementi danas već neaktualnoga viđenja svijeta: pradavna uvjerenja, vjerovanja, ostatci nekadašnjega iskustva i znanja” (1999:21). Stari nazivi dobivaju nova značenja te se tako širi semantično polje nekoga etimona.

Jezična slika svijeta predstavlja jezične načine segmentacije, opisa, klasifikacije, nazivanja i ocjene entiteta što ih čovjek spoznaje u svijesti i pomoću svijesti. Jezična slika svijeta zato je čovjekovo nastojanje da regulira kaos, a to je, izgleda, i čovjekov smisao života.

U ovom će radu biti govora o različitim značenjskim i pragmatičnim poljima etimona *dom* s njegovim izvedenicama u hrvatskom, poljskom i ruskom jeziku. Sva tri jezika naime posjeduju taj leksem kao „međujezični homonim”, ali se on razlikuje po broju značenja i po pragmatičnome mjestu u značenjskome grozdu. Upravo kroz emotivan odnos taj leksem pokazuje tri različite jezične slike svijeta, tri različita pragmatična polja toga međujezičnoga homonima.

Dom u sva tri jezika pretpostavlja omeđen i zatvoren prostor koji čovjeku omogućuje zaklon od vanjskoga, ne uvijek dobrohotnoga svijeta. Stoga je slika *doma* povezana s toplinom ognjišta, obitelji, zajedništva, tj. odaje pozitivan emotivni odnos njegovih članova. Ali, *dom* može nositi i negativno obojen

emotivan odnos članova kad se radi o instituciji, npr. o domu staraca, popravnom domu, domu za odvikavanje od droge i sl. Ovdje *dom* označuje neki zatvoreni prostor (instituciju) iz kojega članovi ne mogu ili ne smiju izlaziti pa ga doživljavaju kao *zatvor*; dakle kao prostor u kojemu su zatvoreni, svezanih ruku (usp. polj. *więzienie*), utamničeni, tj. stavljeni u tamu (rus. *тюрьма*). Sloboda i mogućnost kretanja iz doma u izvanjski svijet i obrnuto omogućuje pozitivan emotivni odnos prema oba ta prostora, dok nemogućnost izlaženja stvara negativan emotivan odnos prema zatvorenom prostoru, bez obzira što on ima zaštitnu ulogu.

Na *dom* se može gledati i kao na nutarnji prostor (nekad je to bila spilja ili kakav zaklon od granja, kamenja i sl., a danas su to čovjekovom rukom napravljene kuće) koji nazivamo *stambenim prostorom* ili *stanom*. S obzirom na vanjsko izvođenje, na *kuću* (polj. i rus. *дом*) se gleda izvana kao na arhitektonsku cjelinu koju nazivamo raznim sinonimima, ovisno o veličini, obliku, mjestu, materijalu od kojega je napravljen i sl. pa se tako razlikuje: a) *kuća, zgrada, stambeni blok, kuće u nizu, obiteljska kuća*; b) *zemunica, sošnica; baraka, drvenjara, brvnara, kamena kuća, zidana kuća*; c) *kurija, dvorac, seoska kuća*; d) *neboder, prizemnica, katnica, višekatnica, zdanje, zgrada*; e) *kućerak, trošna kućica, koliba, potleušica, stračara* itd. Dok su primjeri *a, b, c* i *d* objektivna slika svijeta za leksem *kuća*, primjer *e* pokazuje pragmatično polje samilosnoga emotivnog odnosa prema staroj, trošnoj, napuštenoj, maloj kući. Dok npr. *neboder* označuje visoku uspravnu kuću koja seže u nebo, dotle *potleušica* označuje poniranje u zemlju, pad, spuštanje do tla. Kao što ponosan čovjek diže glavu u zrak, tako jadan čovjek u tuzi spušta glavu prema dolje. Ta se emotivna slika može vidjeti i u pragmatičnim nazivima tipova kuće.

U hrvatskom jeziku nema negativnoga emotivnog odnosa prema riječi *dom*, jer ona ne označuje zdanje, kuću, zgradu, nego apstraktan pojam s pozitivnom emotivnom slikom svijeta kao nutarnjega prostora koji čovjeku nudi spas, ugodu, mjesto za druženje. Leksem *dom* u hrvatskome se jeziku dakle nalazi u okviru čovjekove psihičke sfere, a ne realiteta. *Kuća* je realitet u kojemu je smješten psihički doživljaj svijeta - *dom*. Zato se na *kuću* može gledati i ironično i samilosno, dok *dom* izaziva sliku uzvišenosti. Tako se za *hram* i *crkvu* kaže da je *Božji dom*, mjesto gdje se čovjek susreće s Bogom.

Isto se tako izvedenica *domovina* u hrvatskome smatra uzvišenim pojmom. U suvremenom poljskom i ruskom jeziku ne nalazimo takvu izvedenicu iz korijena *dom*, ali u starijim rječnicima (npr. Даль 1903:1157–1161) nalazimo u razgovornom jeziku riječi poput *домовице* i *домовина* u značenju *grob*. *Домовицина* označuje *domaćinstvo*, a složenica *домоблюстительство* defini-

ra se kao *смомпенне за домом*, tj. nostalgija (Даль 1903, ibid.). Te izvedenice iz leksema *dom* imaju uzvišeno emotivno značenje i njihovo ismijavanje značilo bi oskvrnjivanje.

Jedino u hrvatskome žargonu pronašli smo da leksem *domovina* može imati šaljivo (ali ne i pogrdno) značenje - *trbuh*.

2. Semantem *dom*

U hrvatskome jeziku oblik *dom* ima prvo i osnovno značenje *ognjišta*, tj. obiteljskog okupljališta i prostora zaštite za obitelj. Ta se riječ nije prenijela na arhitektonski oblik koji zovemo *kuća* i koji je u svom osnovnom obliku emotivno neutralan. Sinonimi *građevina*, *zgrada* i *zdanje* mogu biti emotivno obilježeni kao gradska arhitektura veća, ljepša, bolja od seoskih kuća. *Dvorac* je opet građevina koja emotivno označuje mjesto lagodnoga življenja bogatoga stanara i prostranu, estetski dotjeranu ekskluzivnu građevinu rađenu samo za birane velikaše. U toj je riječi očuvana povijest društva iz doba kada su se gradili dvorci za vlastodršce. Danas se ta riječ može primijeniti i na suvremenu građevinu koja je ogromna, kićena i pretjerana u svakom pogledu pa taj naziv preslikava sve negativne emocije koje su nepovlašteni slojevi društva gajili prema povlaštenima u nekadašnjim dvorcima. Osim toga još dobiva i značenje neukusa i skorojevičkoga neopravdanoga bogaćenja ljudi koji grade - nove dvorce. Oni koji ne žele ili nemaju sredstva graditi takve kuće zato ih s ironijom nazivaju dvorcima.

Kuća može imati *okućnicu* ili *dvorište*, a njihovi su korijeni *kuća* i *dvor* potpuno različiti, ali se odnose na arhitektonske dijelove. *Kuća* dolazi etimološki od *kut* (*kQt*) koji označuje nutarnje mjesto ognjišta, a kasnije i *kuhinju* (Gluhak 1993:356) te *okućnicu* kao mjesto oko kuće. Korijen *dvor*- Brückner (1957:105) i Gluhak (ibid: 214/215) tumače od *dveri*-, tj. *vrata* kao otvora za izlaženje/ ulaženje. Od toga su korijena nastale različite riječi, jedne za zgrade i dolazišni prostor (polj. *dworzec*, hrv. *kolodvor*), druge za prostor izvan kuće, izvan vrata: polj. *podwórko*, *podwórze*, hrv. *dvorište*. Hrvatski *dvorac* i ruski дворец imaju isto značenje, dok poljski *dworek* označuje *kuriju*, tj. manje vlastelinsko imanje na selu. Osnovna riječ *dvor* u hrvatskom i ruskom ima isto zbirno ime za dvorjane (stanovnike dvorca), dok poljski oblik *dwór* ima tri značenja: *dvorjani*, *dvorac* i *kurija*. U frazemu *wyjść na dwór* imenica se rabi kao priložna oznaka: *izići van*, tj. izvan kuće. Osim ove imenice regionalno (oko Krakova) rabi se još i imenica *pole* u priložnoj oznaci kao u hrvatskom: *izići napolje*.

Okućnica je prostor izvan kuće koji pripada kući pa se ograđuje plotom, ogradom, te tako označuje produžetak kuće, privatni prostor u koji se može ući samo kada to domaćin dopusti. Kako je rasla čovjekova obrambena moć, tako se širio prostor pod njegovim nadzorom i sustavom obrane od neprijatelja i uljeza. Širi prostor od okućnice je *očevina* ili *djedovina*, što pokazuje sjedi-lačku tradiciju preuzimanja zemlje iz generacije u generaciju. Očevina pretpostavlja ne samo kuću i okućnicu, nego i zemlju koju su stekli očeви ili djedovi tijekom svoga života. Budući da je bogat čovjek bio onaj koji posjeduje puno zemlje, očevina i djedovina nastojala se povećavati i tako se taj prostor sve više širio, a obitelj rasla i prerastala u bogate kuće, dinastije po rodu.

Prostor koji se u hrvatskome naziva *domaja* ili *zavičaj* označuje blizak i u djetinjstvu upoznat prostor, rodni kraj, u kojemu pojedinac raste i odgaja se. Od doma (kuće) to je udaljeniji životni prostor. Na poljskom i ruskom jeziku taj se pojam prevodi samo opisno, u poljskome kao *mala ojczyzna*, a u ruskome kao *родные места*. Etimološki se “zavičaj” može povezati s čakavskim etimonom „vik” (zanimljivo je da u litavskome *viekas* i *vykis* znače *život*), u značenju *vijek*, *životni vijek*, *život* (Gluhak 1993:669) pa bi to značilo *mjesto življenja*.

S političkim formiranje nacije nastaje i prostorno formiranje države koja ima svoje granice i čuva ju vojska. Stvara se novi osjećaj nacionalne pripadnosti koji se s ljudi proširuje i na teritorij pa dobivamo riječ *domovina* koja u hrvatskome jeziku ima uzvišeno značenje kao i *dom*.

Jedino se u hrvatskom jeziku i danas od etimona *dom* izvodi naziv za širi prostor, *domovinu*, u kojoj živi (obitava) narod. U poljskome se za taj pojam rabi leksem *ojczyzna*, a u ruskome *родина*, što znači da prvu povezuje naziv za mali prostor očeva imanja, a drugu širi pojam srodstva sadržan i u leksemu *narod*. U hrvatskome se za prostor izvan doma rabi leksem sa značenjem vlasništva, nasljeđivanja i vremenske kategorije: *očevina* - imanje naslijeđeno od oca, *djedovina* - imanje još od vremena djedova. Poetski se to značenje proširuje u hrvatskoj himni (*stare slave djedovino*) na *domovinu*. U poljskome se za očevinu rabi *ojcowizna*, dok značenjskim suženjem korijena „djed-” dobivamo naziv za prostor oko kuće, dvorište, *dziedziniac*. U ruskom jeziku *domovina* je nekada značila *grob*, dakle vječni dom.

Sam etimon *dom* ima više semantičnih i pragmatičnih polja koja se preklapaju u trima promatranim jezicima.

Izvedenicu *domovina* u hrvatskome jeziku i književnosti uvijek nalazimo samo u pozitivnom emotivnom značenju. Tako analizirajući pjesmu velikoga hrvatskog pjesnika, Silvija Strahimira Kranjčevića, *Moj dom*, možemo izdvo-

jiti isto značenje i pozitivan emotivni odnos prema riječima *dom* i *domovina*. Naime, on prema domu kao i prema domovini osjeća ljubav, uzvišenost, ljepotu, identificira se kroz njih sa svojim ishodištem i povijesnim korijenima svoga naroda, dom i domovina za njega su svetost i ideal kojemu se vječno divi pa će to biti čak i onda kad mu duša bude u svemiru (*O, gledajte ju divnu, vi zvi jezde udivljene/ To moj je, moj je dom*). A pjesnik Gjuro Arnold pokazuje kako se spoznavanje doma i domovine proširuje usporedo s rastom i spoznavanjem djetetova svijeta:

„Dok si bio malen kao seka,
Domovina bila ti je cijela:
Ova zipka kićena i meka,
Majka, ja i ova izba bijela. /.../
Malo poslije pružila se širom
Preko dvora, vrta, naše njive /.../
Poslije, kad ćeš poč' u prvu školu,
Pružiti će se ona po svem dolu;
Cijelo selo obujmit će tude, /.../
Ali tvoja duša dobro sluti,
Da još dalje vode ovi puti:
Vode preko polja, rijeka, gora,
Vode uzduž širokoga mora
Svud se nađu sela, bijeli gradi,
Svuda bistra uma dobri ljudi:
Kojim isti govor život sladi,
Kojim isto srce grije grudi. /.../” (Arnold 1923:9–10)

Domovina, dakle, nije samo zemlja, nego i njezini ljudi i jezik koji ih spaja. Na kraju, domovinu u Arnoldovoj pjesmi čini još i povijest „*junačkih nam pređa*” koji su se borili mačem i perom protiv „*tuđina*”.

Ukratko, *domovina* je za Hrvate slojevit semantični znak koji uključuje prostor (zemlja, kuća), vrijeme (nasljeđe očeva i djedova), društvenu zajednicu (ukučani, obitelj), način života (sjedilaštvo, okupljanje oko zajedničkoga stola, ognjišta) i zbog svega toga emotivan odnos prema ovome pojmu koji se izražava leksemom *dom(ovina)*, zatim različitim frazemima i poslovicama koje čine pragmatično polje.

3. Rječničke definicije leksema *dom*

Namjera nam je u daljoj raščlambi pokazati kakav se emotivni odnos krije u objektivnim rječničkim definicijama leksema *dom* u hrvatskom, poljskom i ruskom jeziku te u frazemima sa semom *dom* u frazeološkim rječnicima tih jezika.

3.1. Dom u hrvatskim rječnicima

U *Rječniku hrvatskoga jezika V.* Anića definira najprije uži pojam *doma* kao kuće ili ambijenta u kojemu živi obitelj i ukućani, a zatim njegov širi pojam prostora izvan kuće: domovine, rodnoga kraja, zavičaja iz kojega potječemo te na kraju pojam *doma* kao ustanove različitoga tipa: *planinarski dom, đački dom, studentski dom, starački dom* (Anić 1991:118). Ovakva definicija *doma* (bez frazeologije) pokazuje samo objektivna značenja toga leksema, bez emotivnosti. Uspoređujući navedeno hrvatsko značenje *doma* s poljskim značenjem, izgledalo bi da je to leksem istoga, zajedničkoga semantičkoga polja. Kako nema ni frazema ni sinonima za ovaj hrvatski leksem, moglo bi se zaključiti da on funkcionira posve isto kao i u poljskome jeziku.

Rječnik Leksikografskoga zavoda iz 2000. godine (dalje: RLZ) svodi *dom* također na „unutrašnji građevinski prostor kuće ili stana u kojemu ljudi borave i danju i noću”, ali dodaje i preneseno značenje obitelji, kuće ili loze navodeći kontekst: „*ovo je pošten dom; kraljevski dom*”. Tu se zapravo kriju dva značenja, jedno je pragmatično značenje obitavališta „moralne” obitelji, a drugo je označavanje genealogije članova *doma* (npr. *kraljevski dom* znači da su u njemu potomci kraljevske loze ili dinastije). Osim toga, u RLZ se atributom *pošten* odredila emotivna ocjenu *doma*, ali se ne navodi tu ocjenu kao posebno pragmatično polje. Uz značenje ustanova u ovom se rječniku dodaje još i značenje vijeća u parlamentima nekih zemalja (*gornji dom, donji dom, dom lordova*).

U Akademijinu rječniku (dalje: AR) iz 1886. nalazimo četiri značenja leksema *dom*: 1. „*kuća i uopće mjesto gdje čovjek živi sa svojom čeljadi, osobito gdje se rodio i gdje svagda živi; značenje se širi na sve ono što je oko njegove kuće i što je njegovo ili njegovijeh; još dalijem širenjem može se misliti na selo ili grad i na državu gdje se rodio ili gdje živi, isporedi: kuća, stan, zavičaj, domovina, otadžbina; /.../ kod većine primjera mučno je razabrati, treba li shvatiti značenje u širem ili u užem smislu*” /.../;

2. „*sve ono što ima u domu /.../ i čim vlada domaćin, čeljad i imanje*”;

3. „*rod, pleme: Marul Marko dobra glasa, svijetla doma. Dom će joj se uga-*

siti”;- zapravo se radi o lozi (dinastiji) i domu u značenju poznate i dobre obitelji;

4. „*kuća, zgrada*” (str. 613). Iz ovoga se vidi da značenje i uporaba leksema *dom* nije ista u hrvatskome nekada i danas. Danas se za zgradu ili kuću ne govori *dom*, dok se u poljskom i ruskom jeziku to zadržalo, što više, u tim je jezicima *dom* u značenju kuće na prvome mjestu.

Uz leksem *dom* u AR se navode i oblici skraćenoga muškog imena (Dom - Doman) te s brzim akcentom crkveno značenje (dóm - *don*). AR proširuje značenje doma kao obitavališta na rod, pleme, odnosno lozu ili dinastiju te na državu i domovinu, a ne navodi zavičaj ili domaju koja je šira od obitavališta, a uža od države.

Od priložnih oblika osim *dòma* navodi se još i tvorbeno proširene priloge *domaka* i *domakarice*, što prevodi pomoću njemačkoga *zu Hause, nach Hause*, tj. *kući* i *u kući*.

Ž. Bujas (2001:242) u prvome je značenju *dom* sveo na „obitelj i zavičaj”, ali po navedenim frazemima vidi se da je uveo još i značenje dinastije za koji češće rabimo *kuću* (*vladarski, kraljevski, carski dom*). Za mjesto rođenja (što je oblik s formulara) Bujas daje frazem *rodni/rođeni dom*. Englesku krilaticu *home, sweet home* Bujas prevodi vokativom obraćanja: *dome, mili dome* (Benješić nudi oblik *Domu, slatki domu* prema Cirakiju, 1985:367). Krilaticu *home is home, be it never so homely* Bujas prevodi emotivnom frazom: *dom je mio ma kakav bio*, što je modifikacija pjesme: *dom je dom, ma kakav bio, rođenom je sinku mio*.

Kao drugo značenje *doma* Bujas stavlja *parlament* radi engleskoga značenja Gornjega i Donjega doma (Upper House i Lower House) te ga uspoređuje s hrvatskim Županijskim i Zastupničkim domom Hrvatskoga državnoga sabora. Tu se *dom* rabi kao zajednica, udruga, skup političkih istomišljenika i predstavnika naroda.

Treće značenje *doma* je značenje ustanove i tu Bujas navodi npr. *dom siročadi* (*home for orphans*), *dom nahočadi* (*foundling hospital*), *uboški dom* (*home for indigent*), *dom za neudate majke* (*shelter for unwed mothers*). Kao što vidimo, naš leksem *dom* u drugoj sredini može značiti bolnicu ili utočište (sklonište).

Rječnik dviju akademija (1967:540) navodi 5 značenja leksema *dom* stavljениh u kontekst iz književnosti bez frazeologiziranih oblika. Značenja su definirana na sljedeći način: „1) kuća, zgrada u kojoj se stanuje; 2) a) ljudi, čeljad koji žive zajedno u jednom domaćinstvu, b) domaćinstvo jedne porodice, poro-

dica; 3. rodni kraj, zavičaj; 4. ustanova namijenjena za smještaj i rad neke organizacije”.

J. Benešić nema izdvojenih značenja leksema *dom*, nego samo daje primjere iz književnosti. Tako npr. navodi citat iz Kalebova djela, iz kojega se vidi da u hrvatskome *dom* znači nešto drugo od *kuće*: „Dom mu nije kuća. U kući oni ne žive nego zimi za nevolju” (Benešić 1985:366/7).

3.2. *Dom* u poljskim rječnicima

Definicija leksema *dom* u poljskim rječnicima ima 6 ili 7 osnovnih značenja. Tako se u Szymczakovu jednojezičnom rječniku (1978:422) navodi za *dom*:

1. „*budynek przeznaczony na mieszkania, na pomieszczenia dla zakładów pracy, instytucji itp. /.../*; (zgrada za stanovanje, smještaj institucija);

2. *mieszkanie, pomieszczenie mieszkalne, miejsce stałego zamieszkania*; (stan, stambeni prostor, mjesto stalnoga boravka);

3. *rodzina, domownicy; mieszkanie wraz z jego mieszkańcami*; (obitelj, ukućani, stan i stanari);

4. *ogół spraw rodzinnych, domowych: gospodarstwo domowe*; (općenito obitelj i kućanstvo);

5. *ród, rodzina, dynastia*; (rod, obitelj, loza, dinastija);

6. *instytucja państwowa, społeczna, handlowa itp., mieszcząca się zwykle w oddzielnym lokalu lub budynku; budynek, w którym się ona znajduje; zakład, przedsiębiorstwo*; (državna, društvena, trgovačka itd. institucija u posebnoj zgradi; zgrada dotične institucije; ured, poduzeće);

7. *miejsce, skąd się rozpoczyna niektóre gry, np. w bilardzie strona stołu, w halmie pierwsze pole* „ (polje u igri, mjesto odakle započinje igra, npr. u biljaru - strana stola; prevela N. P.).

Vidimo da se poljsko shvaćanje doma razlikuje od hrvatskoga, jer ono što je u hrvatskome na prvome mjestu (obitelj, rodni dom), to je na poljskome tek na trećem mjestu. Ali kad analiziramo Szymczakova rječnička značenja, vidimo da je njegovo prvo značenje isto kao i šesto, jer *dom* svodi na stambeni prostor i na prostor za institucije. Drugo značenje također je već sadržano u prvome, jer se odnosi na stan i mjesto stalnoga boravka. Ako se promotre sintagme, vidi se da u prvom značenju M. Szymczak daje vanjska obilježja zgrade, kuće (*dom murowany, parterowy, piętrowy, narożny*); zatim su tu kolokacije koje se mogu odnositi i na vanjski i nutarnji izgled kuće: *dom nowoczesny, stylowy, staroświecki, zabytkowy* (moderna kuća, kuća u određenome stilu, starinska kuća,

kuća koja je spomenik kulture). U drugom značenju Szymczak definira nutarnji prostor kao stan.

Treće značenje doma kod M. Szymczaka prema definiciji je prvo hrvatsko značenje (obitelj, ukućani, obitavalište s članovima obitelji, ognjište, rodni dom), ali po primjerima se vidi da se u hrvatskome rabi leksem *kuća* u tom kontekstu.

Četvrto je značenje u rječniku M. Szymczaka ono što bi se u hrvatskome isto prevodilo leksemom *kuća*, a reprezentirano je frazemom „*cały dom jest na czyjejs głowie*” (imati cijelu kuću na glavi / na vratu / na brizi, brinuti se za cijelu kuću, što može značiti *zgradu s ukućanima*).

Institucija u šestom značenju u Szymczakovu rječniku prevodi se i u hrvatskome s *dom* (npr. *Dom kultury* - Dom kulture, *Dom poprawczy* - Popravni dom), ali i s leksemom *kuća*, npr. *dom wariatów* - žuta kuća tj. ludnica, *dom publiczny* - javna kuća, *dom towarowy* - robna kuća itd.

Sedmo poljsko značenje *doma* u igrama hrvatski jezik poznaje pod drugim leksemima: *polje, kuća, nebo* pa ga nema u definiciji *doma*.

Mały słownik języka polskiego (ur. E. Sobol 1999:143) donosi isto sedam značenjskih jedinica leksema *dom* koji se u hrvatskome prevodi kao: 1) kuća za stanovanje; 2) stan, lokal, vlastiti kutak; 3) obitelj, ukućani; 4) kućanstvo, kućanski poslovi i obveze; 5) rod, loza, dinastija, obitelj, kuća, ime /u prenesenome značenju/; 6) institucija, завод, dom; 7) kuća, polje, početno mjesto /u igrama/.

U rječniku B. Dunaja (1996:185/6) leksem *dom* definiran je pomoću šest značenja, s istim redoslijedom kao kod Szymczaka. Osim definicija leksema *dom* u ovome rječniku mogu se naći još i kolokacije kulturološkoga tipa, npr. *Biały Dom* (Bijela kuća), *dom kultury* (dom kulture), *dom boży* (božji dom, crkva, hram), *dom wariatów* (žuta kuća, ludnica) ili prijedložni izričaji razgovornoga tipa: *na po domu* (za po kući, za po doma, za kućnu uporabu).

Zanimljiva je i struktura članka *domek* koji je definiran s dvije skupine značenja: 1) deminutivno kao mala kuća i 2) hipokoristično kao *wracam do domku* - vraćam se svojoj kući(ci). Ostale definicije leksema *domek* označuju male dimenzije kuće ili lako prenosivu kućicu, npr. *domek kempingowy* - kamp kućica. Metaforična kolokacija *kuće* ili *kućice u nizu* u poljskome se izražava kao *domki bliźniacze / bliźniaki* (kućice blizanci).

S. Bała (2001.) prenosi iste frazeme koje navode i opći rječnici poljskoga jezika, zapravo navodi samo četiri frazema od kojih četvrtoga oblika nema u ranije navedenim rječnicima. Radi se o sličnom hrvatskom i ruskom frazemu: *nisu tu svi doma, не все дома у него* koji se u poljskome izriče malo drukči-

jom strukturom -> *mieć nie wszystkich w domu* (nemati svih kod kuće), svi frazemi imaju isto značenje: *biti lud*.

3.3. *Dom* u ruskim rječnicima

U četvrtom izdanju rječnika ruskoga jezika A. П. Евгеньеве pod leksemom *дом* (str. 425-427) nalazimo šest istih značenjskih polja kao u poljskim rječnicima:

1) здание, строение, предназначенное для жилья, для размещения различных учреждений и предприятий: *деревянный дом, каменный дом, жилой дом* (stambena zgrada, stambena kuća);

2) жилое помещение, квартира; жилье (stan);

3) семья, люди, живущие вместе, одним хозяйством (stanari, obitelj);

4) династия, царствующий род (dinastija, carska kuća);

5) государственное учреждение, а также здание, в котором оно находится – /.../ (državna institucija i zgrada u kojoj se ona nalazi);

6) заведение, предприятие: *Банкирский дом, воспитательный дом, дом терпимости* (institucija, zavod, poduzeće).

Iz ovoga je vidljivo da u ruskom kao i u poljskom tek je na trećem mjestu *dom* u značenju *obitelji*, dok je na prvome mjestu *dom* u hrvatskome značenju *kuće, zgrade*. Izostalo je sedmo poljsko značenje *kuće* ili polja u igri.

Iz leksema *dom* izvodi se pridjevna imenica *домашние* – kao ukućani, članovi obitelji koji žive zajedno, zatim opća imenica *домашность* (1. domaćinstvo i rad na imanju; 2. domaći inventar), *домик* – *domik* u deminutivnome značenju *kućice* kao i u frazeološkom značenju *kuće* od karata: *карточный домик* – *kućica od karata*. Zanimljiv je i razgovorni oblik *домёк* u 1. i 3. značenju.

Dvojezični poljsko-ruski rječnik (Hessen i dr. 1979:153) pokazuje da se poljski leksem *dom* prevodi u ruskom istim leksemom, ali se daju dva značenja: stambena zgrada (*dom mieszkalny* – *жилой дом*) i dom kao dinastija, vladarska kuća.

Obrnuti rusko-poljski rječnik (Mirowicz 1980:255) u prijevodu rabi leksem *dom* u većini frazema i kolokacija. Izuzetak je npr. rus. *родильный дом* koji se prevodi kao *izba porodova, Szpital położniczy, Klinika położnicza*, tj. *rodilište*. Tako se značenje poljske riječi *dom* proširuje leksemima kojih nema u jednojezičnim definicijama.

S. Ivanović i J. Petranović (1967:154) u dvojezičnom rusko-srpskohrvatskom rječniku ruski leksem *dom* prevode na hrvatski kao: 1. zdanje, zgrada; 2.

kuća, stan; 3. domaće ognjište, gazdinstvo; 4. dom, odmaralište i druge ustanove; 5. rod, dinastija, 6. zastarjelo značenje kuće kao poduzeća, npr. trgovačka kuća, bankarska kuća. Navedeni bi se leksem zapravo trebao podijeliti u 7 značenja, jer 3. značenje označuje dva različita pojma: *dom* kao ognjište, rodnu kuću te *dom* kao gazdinstvo, gospodarstvo, domaćinstvo.

И. И. Толстой (1970:96) hrvatsku riječ *dom* prevodi na ruski pomoću pet značenjski polja: 1. домашний очаг, семья (obiteljski dom); 2. родина, родные места (zavičaj); 3. палата (парламента) (palača, zgrada parlamenta); 4. дом (клуб, место собраний) (dom za kulturna i sl. okupljanja); 5. дом, династия, семья (dinastija, kuća, rod).

R. Stypuła (1976:91) u prijevodu poljskoga leksema *dom* na ruski koristi se četirima leksemima: универмаг (za robnu kuću – *dom towarowy*), семья (za glavu kuće – *głowa domu* голова семьи; osnovati obitelj – *zalożyć dom* – обзавестить семьёй), хозяйство (za vođenje kućanstva – *prowadzić dom* – вести хозяйство), династия (za dinastiju, vladarsku kuću – *dom panujący* – правящая династия). Za frazem *z domu* ... rabi ruski participijni pridjev *урождённая* ... (osoba rođena ...).

С. И. Ожегов (1968:168) ima samo četiri značenja *дома*: 1) здание а также люди, живущие в нем (kuća i njezini stanovnici); 2) квартира, а также семья, люди, живущие вместе, их хозяйство (stan i obitelj, ljudi koji žive zajedno, njihovo domaćinstvo); 3) учреждение, заведение (zgrada, institucija); 4) уст. династия, род (zastarjelo: dinastija, rod, kuća). Prvo značenje zapravo uključuje hrvatsku *kuću* i *dom*, drugo značenje prevelo bi se na hrvatski kao kuća, dom i domaćinstvo, a treće i četvrto rusko značenje prevodi se i u hrvatskome kao *dom* (institucija i dinastija). Tako smo opet dobili sedam semantičnih grupa leksema *dom* u ruskome jeziku.

Г. О. Винокур и др. (2001:309) navodi šest značenja leksema *дом*: 1) жилое здание, строение (stambena zgrada); 2) жилое помещение, квартира (stan); 3. династия (dinastija, rod, kuća); 4. учреждение для обслуживания культурно-бытовых нужд трудящихся или отдельного круга лиц, помещающиеся обычно в отдельном здании (dom kulture); 5. заведение, предприятие – публичный дом, дом терпимости, желтый дом, сумашедший дом (institucija); 6. в детских играх, основанных на преследовании (пятнашки, прятки) (пятнашки, прятки и др.). U posljednjem značenju Винокур proširuje definiciju *дома* iz drugih ruskih rječnika dodatnim značenjem u dječjim igrama kao „место, где по правилам игры нельзя преследовать» (mjesto gdje se prema pravilima igre ne smije loviti, npr. u igrama skrivača ili lovice).

Rječnik В. Даля (1903:1157-1161) daje najprije sinonime za kuću ovisno

o tome radi li se o gradskoj ili seoskoj građevini. Seoska kuća (*крестьянский дом*) ima sinonime: *изба, хата, усадебна* (koliba), a siromašna kućica nosi nazive: *землянка, хижина* i *лачуга* (potleušica). Te lekseme suprotstavlja Даль gradskim ili plemićkim zdanjima: *дворец, палата* (dvorac, palača). Zatim pod domom on smatra značenje *roda, pokoljenja*. Kao razgovorne lekseme navodi *домовице, домовина* u značenju *grob*. Navodi frazem koji se govori lopovu ili prostaku: «*Возьми себе на домовину*» (str. 1160) („uzmi si to kući, nosi to sa sobom). *Dom* u rječniku Даля još može značiti i domaćinstvo (хозяйство).

4. Pragmatična polja leksema *dom*

Dok semantična polja leksema *dom* mogu imati čak osam leksičnih značenja, njegova se pragmatična polja kreću u okviru pozitivnoga ili negativnoga čovjekova odnosa. Ovisno o značenju i obliku leksem *dom*, njegovi sinonimi i frazemi u kojima je *dom* sastavnica nose tako pozitivna emotivna značenja kao što je: uzvišenost, sažaljivost i šaljivost te negativna emotivna značenja: ponižavanje, ismijavanje, ironiju, pogrdnost. Neki od sinonoma *doma* mogu biti emocionalno neutralni izvan konteksta, ali kontekst ih može dodatno učiniti emotivno obojenima. Leksem *kuća* npr. neutralan je u odnosu na *kućerak* ili *kućerinu*. Isto se tako u frazemima čija je sastavnica *dom* pokazuju pozitivne, negativne i neutralne emocije.

U daljnjoj ćemo analizi pratiti pragmatična polja *doma* u hrvatskom, poljskom i ruskom jeziku.

4.1. Pragmatično polje *doma* u hrvatskom jeziku

Matešićev *Frazeološki rječnik hrvatskoga ili srpskog jezika* (1982:101) ima samo jedan frazem s pragmatički obilježenim leksemom *dom* – *vječni dom*, tj. *grob*. I priložni leksem *doma* u njega je ilustriran samo jednim frazedom, emotivno negativno obilježenim: *čućati (uvijek, vazda, stalno) doma*, što bi odgovaralo poljskome pejorativnome frazemu za žensku osobu koja malo izlazi iz kuće – *kura domowa* (tj. *kvočka* u hrvatskom prenesenom značenju).

Emotivnost u frazemima V. Anić navodi samo u priložnom leksemu *doma* (*nisu mu svi doma* – nisu mu sve daske u glavi, nije priseban). Isti takav frazem prisutan je u ruskome jeziku: *не все дома у него*. Anić međutim nema frazema *osjećati se kao doma* (*kao kod svoje kuće*), a što se navodi u ruskom frazeološkom rječniku: – *как у себя дома*, u značenju: ponašati se bez sustezanja, osjećati se slobodno, što je temeljni osjećaj u vlastitu domu.

U nazivima institucija s leksemom *dom* može se vidjeti tendencija eufimiističnoga preimenovanja onih ustanova, čija imena mogu uvrijediti njihove stanovnike. Tako se npr. nekadašnja *ubožnica* (*uboški dom*, *Domus Christi*) i *starački dom* danas zovu *domom umirovljenika*, čime se ukida pozicija starih, ubogih, siromašnih, napuštenih članova društva koji postaju umirovljenici sa zasluženim odmorom u modernim zgradama domova umirovljenika.

Pragmatična moralna ocjena *dom* može se u hrvatskome izraziti frazemima *biti iz dobra* (*poštena*) *doma* (*iz dobre kuće*), tj. biti dobro odgojen, potjecati iz fine (pristojne, poštene, bogate, obrazovane itd.) obitelji (usp. AR).

Kao frazeologizirano preneseno značenje RLZ navodi *vječni dom* – grob. Ovdje *dom* dobiva i omnitemporalno obilježje mjesta vječnoga počinka.

T. Sabljak u *Rječniku šatrovačkog govora* (1981.) ima samo izvedenicu *domovina* koja dobiva šaljivo značenje *trbuha* kao centra života pojedinca.

Kod pridjeva *domaći* Benešić daje četiri značenja: 1) *kućni, obiteljski*; 2) *svojski, prijateljski*; 3) *zavičajni, lokalni, ovdašnji*; 4) *narodni* iz kojih se vidi da izvedenice iz korijena *dom* imaju više pragmatično, emotivno značenje jer se polazi od obitelji, ukućana, a završava s narodom. Sve su četiri izvedenice pozitivno obilježene uzvišenom emocijom.

U *Hrvatskom frazeološkom rječniku* (Menac i dr. 2003.) navodi se samo frazem s prilogom *doma* (*nisu svi doma komu*), što znači da je tko šašav, čaknut, da nije pri sebi ili pri zdravoj pameti (str. 59). Kad se ovaj žargonizam dublje analizira, proizlazi da *dom* daje mirno utočište samo kad su okupljeni svi ukućani, a ako nisu svi kod kuće, domaćin ludi od straha da se kojemu njegovom ukućaninu ne dogodi vani što lošega. To konotira dalje da samo *dom* daje sigurnost, a vanjski svijet predstavlja opasnost.

Mira Menac-Mihalić (2005.) također nema natuknice *dom*, nego prilog *doma*, s istim frazomom, ali malo drukčijim opisom: „luckast je *tko*, nije sasvim normalan” (str. 160).

4.2. Pragmatično polje *doma* u poljskom jeziku

Frazemom *jestem w domu* (u značenju: *sad mi je jasno, tu sam doma*) iskazuje se modalnost razumijevanja, shvaćanja čega, usvajanja kakvoga značenja. K. Mosiołek-Kłosińska (2001.) odabrala je još dva frazema: *wszędzie dobrze, ale w domu najlepiej* i: *Wolność Tomku w swoim domku* (u značenju: u svojoj sam kući ja gospodar i radit ću što me volja), kojima se ocrtava slika uživanja i slobode u vlastitom domu.

Emotivni frazemi u rječniku S. Sobola (1999:143) vrlo se malo razlikuju od prethodno navedenih. Uvodi se naime još frazem *czynić/ robić/ sprawować honory domu* – zabavljati goste u ime domaćina; a rijetka i uzvišeni pozdravni frazem *pokój temu domowi!* rabi se u značenju: *mir neka je ovome domu! mir ušao pod ovaj krov!* i u nas se odnosi na religijski pozdrav pri blagoslovu kuće. Frazem *ktoś z domu* nema emotivnog dodatka poštenja kao u AR pa je emotivno neutralna i može se prevesti kao *netko iz roda*.

Eufemizam je postupak ublažavanja negativno obojenih iskaza ili naziva. U poljskome društvu tako se npr. umirovljenički domovi zovu eufemističnije nego u hrvatskome, usp.: *Dom spokojnej starości* (dom mirne starosti), *Dom pogodnej jesieni* (dom ugodne jeseni) (Dunaj:186). Dunaj navodi i eufemizam *Dom samotnej matki* umjesto *Bujasova doma za neudate majke*, čime se negativna društvena i vjerska pojava neudate majke zamjenjuje poljskom frazom *usamljena majka*, a u nas još postoji i naziv *samohrana majka* (za rastavljenu ili neudanu majku koja sama odgaja i hrani svoje dijete, a to se u društvu cijeni).

Frazemi i kolokacije koje nisu spomenute u navedenim poljskim rječnicima, a imaju pragmatično značenje, nalaze se u rječniku S. Skorupke u sljedećim oblicima: *pilnować domu* (ne izlaziti iz kuće, doslovno: čuvati kuću, što se obično imperativom naređuje psu: *pilnuj domu!* – čuvaj kuću!), *do domu, a do domu!* (uzvik tjeranja životinja kući), *przyjaciół domu* (kućni prijatelj), *tęsknić za domem* (čežnuti za domom, osjećati nostalgiju; vidi Gloger 1996:21), *wybrać się/ pójść gdzieś całym domem* (otići kamo s cijelom obitelji), *złożyć dom* (osnovati dom, obitelj, sviti svoje gnijezdo, oženiti se); *wynosić z domu* (gubiti). Ovdje možemo spomenuti još jedan šaljivi emotivni frazem za ženu koja voli boraviti kod kuće: *kura domowa*. Prijevod na hrvatski s *kvočka* ima negativno, pogrdno značenje žene koju ništa ne zanima osim kuhanja i kuće, tj. žene koja je mentalno ograničena i sposobna je obavljati samo kućne poslove.

Ovdje valja spomenuti i deminutivni oblik *domek* koji se u frazemu *domek z kart* prevodi kao *kuća od karata*, pragmatički znači nešto bezvrijedno i prolazno. I u ruskom jeziku postoji frazem istoga oblika i značenja *kartočnyj domik*.

U poljskim rječnicima koje spominjemo nema hipokorističnoga oblika specifičnoga za dječji jezik: *iść/jechać do domciu*, gdje se deminutivnim oblikom u genitivu tepa kućici. U kajkavskoj se varijanti to kaže: *idemo domeka!*, a štokavski *idemo kućici!*

M. Szymczak (op. cit.) u natuknici *dom* navodi sljedeće emotivne frazeme, krilatice i poslovice: *być gościem w domu* (biti gost u vlastitoj kući, rijetko bivati kod kuće), *być panem we własnym domu* (biti gazda u svojoj kući), *czuć się jak u siebie w domu* (osjećati se kao doma, biti kao kod svoje kuće), *jestem w*

domu (tu sam doma, tu sam kod kuće, to dobro znam, to mi je jasno, sad znam), *provdziti dom otvarty* (imati otvorena vrata /svoga doma/ za svakoga, primiti rado goste), *wymówiwi/ wypowiedziei komuś swój dom* (zatvoriti komu svoja vrata, ne htjeti vidjeti koga u svojoj kući); *gość w dom, Bóg w dom* (nema ekvivalenta u hrvatskome, značenje je emotivno pozitivno, tj. gosta se u kući štuje kao Boga, dok su na hrvatskome P. Mikić i D. Škara /1992:53/ našli poslovicu obrnuta, emotivno negativnoga značenja: *Gost se gostu ne veseli, domaćin ni jednomu*). Posljednji Szymczakov frazem *wszędzie dobrze, ale w domu najlepiej* isti je i u hrvatskome: *svuda je lijepo, ali je doma najljepše*, odnosno: *svuda pođi, ali doma dođi*.

Kako S. Skorupka u frazeološkom rječniku poljskoga jezika frazem shvaća vrlo široko, on navodi čak 60 različitih kolokacija i frazema sa semom *dom*. Navest ćemo samo dva negativno obilježena: *postawić cały dom na nogi* (dići cijelu kuću na noge, uzbuniti cijelu kuću; pokrenuti sve ukućane) i *trząść domem* (drmati cijelom kućom, biti glavni u kući).

Z. Gloger (1996:21) navodi složenicu *domarad* koju definira kao „bolest od čežnje za domom, obitelji ili domovinom, nostalgija”. Pritom citira i objašnjenje Perzyńskoga za taj leksem: „Bolest koja se najčešće događa vojnicima naglo odvedenima u tuđe zemlje koji čežnući za svojom domovinom od ‘domarada’ lude”. Samu riječ tumači Gloger kao složenicu *doma-rad*, tj. željan doma.

4.3. Pragmatično polje *doma* u ruskom jeziku

B. M. Мокиенко i T. Г. Никитина (2001:163) u rječniku ruskoga žargona pokazuju niz prenesenih i frazeologiziranih značenja leksema *dom* u suvremenom govornom ruskom jeziku. *Dom* tako može značiti *kolodvor; glavu, hašiš*. Zatvor se u žargonu zove šaljivo odmaralištem (*дом отдыха*), rodnim domom (*дом родной*), stričevim domom (*дядин дом*), trulim domom (*дом сыроежки*). Psihijatrijsku bolnicu u šali zovu *дом хихи, дом хи-хи, ха-ха, дом жизнерадостных* (kuća hi-hi ha-ha, kuća veselića), a javnu kuću obilježuje se šaljivo kao *веселый дом* (vesela kuća). Odjel milicije naziva se *хитрый дом, серый дом* (lukava kuća, siva kuća).

Poljski šaljivi oblik *kura domowa* u ruskome se odnosi na muški spol kad glasi *домосед* – «*тот, кто предпочитает проводить свободное время дома*» (onaj koji voli provoditi slobodno vrijeme kod kuće), a ženski spol označen je ženskim rodом *домоседка*.

„Lažni prijatelj” hrvatskoj riječi *domovnica* u ruskome označuje osobu koja ostaje sama kod kuće radi čuvanja.

Pridjev *домовитый* ima u ruskom pozitivnu osobinu osobe koja se brine za svoju kuću, mi bismo rekli *kućevan*, a pridjev *доморощенный* osim izravnoga značenja *domaćega*, *napravljenoga kod kuće* ima još i ironično pragmatično značenje *primitivnoga* čovjeka (Кузнецов 2000.).

Л. А. Войнова и др. u frazeološkom rječniku ruskoga jezika (1967:143) navodi 6 frazema sa semom *dom* koji imaju emotivno pragmatično značenje: *закрывать двери дома* (zatvarati kućna vrata), *как у себя дома* (kao kod kuće), *не все дома у кого* (nisu komu svi doma), *отбиваться от дома* (odlaziti od kuće), *отказываться от дома и жить одним домом* (živjeti u istoj kući). Kolokacijski idiomi *дом терпимости*, *публичный дом* i *желтый дом* poznati su i već spomenuti kao emotivno obilježeni u hrvatskome (usp. *javna kuća*, *žuta kuća*) kao i u poljskome (*dom publiczny*, *dom wariatów*).

5. Zaključak

U radu je provedena semantična i pragmatična analiza leksema *dom*, jednoga od temeljnih etimona u jezičnoj slici svijeta hrvatskog, poljskog i ruskog jezika.

Usporedbom slojevitih značenja u hrvatskome se pokazalo da je za leksem *dom* najvažnija uzvišena apstraktna emocija, jer *dom* označuje najviši stupanj zbrinutosti (ukućenosti, udomljenosti) ljudskoga bića. *Dom* zato proširuje svoje značenje od pojedinca, rodnoga i obiteljskoga doma preko *domaje* kao širega rodnoga kraja pa sve do *domovine* kao velikoga doma cijeloga naroda. I još dalje, *vječni dom* pokazuje čovjekovu želju za zaštitom i nakon smrti. *Dom* postaje proksemična kategorija (usp. E. T. Hall) te omeđuje prostor od najmanjega do najvećega (maternice, kuće, države, Zemlje, svemira) pa i dalje, sve do onostranoga i nepoznatoga.

U sva tri jezika *dom* u sociolingvističnom smislu pokazuje tipove društvenih odnosa preko naziva institucija. Formalizacijom života u instituciji zahlađuju emotivni odnosi među ljudima. Emotivni naboj u međuljudskim odnosima postaje proporcionalno to manji što leksem *dom* dobiva formaliziranija značenja. Naime, u socijalno institucionaliziranim zajednicama prevladavaju kognitivne vrijednosti s pravima i dužnostima svih članova, ali se smanjuje i gubi neposredna emocionalna toplina koja se čuva u individualiziranom obiteljskom domu. U sintagmi *starački dom* npr. manji je stupanj emocionalne topline nego u sintagmi *obiteljski dom*, *topli dom*, *domaće ognjište*. Iako se nekim eufemijskim nazivima nastoji riječima prikazati toplina, u stvarnosti se to ne događa. *Starački dom* ostaje *dom staraca* makar se on zvao *domom spokojne starosti* ili *domom lijepe jeseni* ili *domom umirovljenika*. To je mjesto predvorje

smrti bez obzira kako ga nazvali. Ovdje se vidi da se stvarna slika svijeta često ne poklapa s jezičnom slikom svijeta koja može biti reklamerska i lažna, koja može prikrivati istinu.

Usporedba značenja leksema *dom* u hrvatskom, poljskom i ruskom jeziku pokazuje da je taj leksem imao različitu distribuciju u povijesti te da je u hrvatskome izgubio značenje koje ima danas u poljskom i ruskom na prvome mjestu, a to je značenje kuće, zgrade. U hrvatskome se za kuću ili zgradu ne može danas reći *dom*, međutim u rječniku AR iz 1884. navodi se da je arhaični leksem za kuću – *dom*.

U suvremenom hrvatskom jeziku pod leksemom *dom* na prvome se mjestu razumije obitelj, porodica, obiteljsko gnijezdo, dakle apstraktni emotivni pojam okupljališta obitelji, a ne zgrada kao u poljskom i ruskom jeziku. To je hrvatsko značenje doma u poljskom i ruskom tek na trećem mjestu. U sedmome obliku hrvatskoga *vječnog doma* i arhaičnoga ruskog primjera *domovine* poklapa se sinonimno značenje groba. Poljski i ruski imaju zajedničko značenje *doma* kao mjesta u nekim tipovima igara za koje se u hrvatskome rabe izrazi: *kuća, polje, nebo*.

Pravu sliku značenja leksema *dom* u tri uspoređivana jezika možemo stoga dobiti tek kada ga definiramo i prevedemo hrvatskim sinonimima:

hrvatski	poljski	ruski
1. dom (obitelj)	1. dom (kuća)	1. дом (kuća)
2. dom-ovina (zavičaj)	2. dom (mjesto boravka)	2. дом (stan)
3. dom (ustanova)	3. dom (obitelj)	3. дом (obitelj)
4. dom (loza, dinastija)	4. dom (domaćinstvo)	4. дом (dinastija, rod)
5. * dom (arh.) (kuća, zgrada)	5. dom (dinastija)	5. дом (domaćinstvo)
6. dom (dio parlamenta)	6. dom (ustanova)	6. дом (ustanova)
7. vječni dom (grob)	0	7. *домовина, „тихий дом” (arh.) (grob)

8. *dom (arh.)	7. dom	8. дом
(mjesto u igri)	(mjesto u igri)	(mjesto u igri)
dom, polje, nebo	kuća, polje	kuća, polje

Iz ovakvoga se poretka značenja vidi da je distribucija istih značenja malo drukčija u tri navedena jezika. Dok je u hrvatskom na prvome mjestu dom kao ognjište i interijer u kojemu se okuplja obitelj, a zatim 2) dom kao građevina, eksterijer, arhitektonski objekt; 3) dom kao institucija i 4) dom-ovina u prenesenom značenju kao država, dotle je u poljskom i ruskom jeziku na prvome mjestu dom kao građevina, tj. kuća.

Prvo i četvrto značenje *doma* uvijek u sebi uključuje i emotivni odnos čovjeka, dok drugo i treće značenje taj odnos može pokazati tek sekundarno, na tvorbenom i sintaktičnom stupnju (npr. polj. *domek*, *domeczek*, *domisko*, *dom spokojnej starości*, *dom mody*, *dom kultury*, *jechać do domciu* itd., rus. *домик*, hrv. *dómak* i sl.).

Što se tiče pragmatičnih značenja, tu valja razlikovati dva tipa. Prvo je emotivno pragmatično značenje frazema sa sastavnicom *dom* u književnoj uporabi, a drugo je emotivno značenje tih frazema u žargonskoj ili razgovornoj uporabi. Dok se u književnoj uporabi frazemi sa sastavnicom *dom* rabe u jednome od izravnih značenja navedenih u definicijama leksema *dom*, u razgovornoj se uporabi taj leksem u frazemima rabi u prenesenom značenju, gubeći tako navedena definicijska značenja, a dobivajući novo značenje (usp. *веселый дом* - psihijatrija, *серый дом* – policija, *dom starców* – policija, *domek loretański* – kazna od 25 godina zatvora itd.).

U sva tri jezika leksem *dom* može imati emotivno neutralno, najčešće terminološko, značenje (npr. *dom zdravlja*, *дом отдыха*, *dom wypoczynkowy*) i emotivno obojeno, eufemizirano značenje, ovisno o okružju u frazemima (*dom umirovljenika*, *dom spokojnej starości*, *желтый дом*). Emotivno obojeno značenje može biti pozitivno (uzvišeno: *vječni dom*, *domovina*) ili negativno (pogrdno, ironično: *dom wariatów*, *nisu tu svi doma*). U žargonu i razgovornom jeziku često se javljaju šaljivi neologizmi: *дом хи-хи*, *дом жизнерадостных*).

Uspoređujući tri semantična polja leksema *dom* u hrvatskoj, poljskoj i ruskoj slici svijeta, možemo zaključiti da je za Hrvate *dom* „sveto mjesto” koje se voli, čuva, štiti. Hrvat je *homo loci*, a njegov dom čuvaju *anima loci*, dusi domaćega ognjišta, koji bdiju da se vatra nikada ne ugasi. *Domovina* je za Hrvate „veliki dom”. U poljskome jeziku *dom* označuje tradiciju, nasljedstvo, očevinu pa je i *domovina* nasljeđe očeva (*ojczyzna*). U ruskome jeziku na *dom* se gleda kao na rodbinske veze, krvno srodstvo koje se proširuje na čitav ruski narod kojemu je domovina – *родина*.

Literatura:

1) Rječnici:

- ANIĆ, VLADIMIR 1991. *Rječnik hrvatskoga jezika*. Zagreb: Novi Liber.
- BAĀA, STANISLAW; JAROSLAW LIBEREK 2001. *Słownik frazeologiczny współczesnej polszczyzny*. Warszawa: PWN.
- BENEŠIĆ, JULIJE 1949. *Hrvatsko-poljski rječnik*. Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske.
- BENEŠIĆ, JULIJE 1985. *Rječnik hrvatskoga književnoga jezika od preporoda do Ivana Gorana Kovačića*. Zagreb: JAZU, sv. 1–2.
- BRÜCKNER, ALEKSANDER 1957. *Słownik etymologiczny języka polskiego*. Warszawa: Wiedza Powszechna.
- BUDMANI, PERO 1884.-1886. *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*. Zagreb: JAZU, Dio II.
- BUJAS, ŽELJKO 2001. *Veliki hrvatsko-engleski rječnik*. Zagreb: Nakladni zavod Globus.
- DUNAJ, BOGUSLAW (ur.) 1993. *Słownik współczesnego języka polskiego*. Warszawa: Wilga.
- ЕВГЕНЬЕВА (ur.) 1999. *Словарь русского языка*, т. I. Москва: Издательство «Русский язык».
- FRANČIĆ, VILIM 1956. *Srpskohrvatsko-poljski rječnik*. Warszawa: Wiedza Powszechna.
- GLOGER, ZYGMUNT 1996. *Encyklopedia staropolska ilustrowana*, t. II. Warszawa: Wiedza Powszechna, Wydanie VII.
- GLUHAK, ALEMKO 1993. *Hrvatski etimološki rječnik*. Zagreb: August Cesarec.
- HESSEN, DYMITYR; RYSZARD STYPUŁA 1979. *Wielki Słownik Polsko-Rosyjski*. Moskwa – Warszawa: Wiedza Powszechna – Wydawnictwo „Russkij jazyk”.
- IVANOVIĆ, S.; J. PETRANOVIĆ 1967. *Rusko-srpskohrvatski rečnik*. Moskva: Izdatel'stvo „Sovetskaja encyklopedija”.
- JONKE, LJUDEVIT i dr. (ur.) 1967. *Rječnik hrvatskosrpskoga književnog jezika*. Zagreb – Novi Sad: Matica hrvatska – Matica srpska.
- КУЗНЕЦОВ, С. А. (ur.) 2000. *Большой толковый словарь русского языка*. Санкт-Петербург.
- MATEŠIĆ, JOSIP 1982. *Frazeološki rječnik hrvatskoga ili srpskog jezika*. Zagreb: Školska knjiga.
- MENAC, ANTICA; ŽELJKA FINK-ARSOVSKI; RADOMIR VENTURIN 2003. *Hrvatski frazeološki rječnik*. Zagreb: Naklada Ljevak.

- MENAC-MIHALIĆ, MIRA 2005. *Frazeologija novoštokavskih ikavskih govora u Hrvatskoj*. Zagreb: Školska knjiga i Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- MIKIĆ, PAVAO; DANICA ŠKARA 1992. *Kontrastivni rječnik poslovice*. Zagreb: August Cesarec – Školska knjiga.
- MIROWICZ, A. 1980. *Wielki słownik rosyjsko-polski*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo „Wiedza Powszechna”
- МОКИЕНКО, В. М. и Т. Г. НИКИТИНА 2001. *Большой словарь русского жаргона*. Санкт-Петербург.
- MOSIOLEK-KŁOSIŃSKA KATARZYNA; ANNA CIESIELSKA 2001. *W kilku słowach – Słownik frazeologiczny języka polskiego*. Warszawa: Wydawnictwo Szkolne PWN.
- SABLIJAK, TOMISLAV 1981. *Šatra. Rječnik šatrovačkog govora*. Zagreb: Globus.
- SKORUPKA, STANISLAW 1974. *Słownik frazeologiczny języka polskiego*. Warszawa: Wiedza Powszechna.
- SOBOL, ELŻBIETA, red. 1999. *Mały słownik języka polskiego*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- STĘPNIAK, KLEMENS 1993. *Słownik tajemnych gwar przestępczych*. London: Puls.
- STYPUŁA, RYSZARD ; GALINA KOWALOWA 1976. *Podręczny słownik polsko-rosyjski*. Warszawa - Moskwa: „Wiedza Powszechna” - „Русский язык”.
- SZYMCZAK, MIĘCZYSLAW (ur.) 1994. *Słownik języka polskiego*. Warszawa: PWN, izd. IX.
- ŠONJE, JURE (ur.) 2000. *Rječnik hrvatskoga jezika*. Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža.
- ВИНОКУР, Г. О. и др. 2001. *Толковый словарь русского языка*. Москва.
- ВОЙНОВА, Л. А. и др. 1967. *Фразеологический словарь русского языка*. Москва: Издательство «Советская Энциклопедия».
- ТОЛСТОЙ, Илья Ильич 1982. *Сербскохорватский словарь*. Москва: «Русский язык», (V. izdanje).
- 2) *Znanstveni članci*
- BARTMIŃSKI, JERZY i dr. 1999. Ojczyzna w polskim i rosyjskim językowym obrazie świata. *Etnolingwistyka* 11, 25 -50.
- BUGAJ, AGNIESZKA 2001. Językowy obraz domu w piosence turystycznej. *Poradnik Językowy* 9, 18-33.
- KURCZEWSKI, JACEK 1997. Dom i jego przeciwieństwa. Szkic zagadnienia. u: *Obraz domu w kulturach słowiańskich*. Warszawa: Uniwersytet Warszawski, str. 7–14.
- MAĆKIEWICZ, JOLANTA 1999. Co to jest „językowy obraz świata”, *Etnolingwistyka* 11, 7 - 24.

SANDOMIRSKAJA, IRINA 1999. Rodina, Otečestvo, Otčizna v diskursivnyh praktikah sovremenogo ruskogo jazyka. Opyt analiza kul'turnoj idiomy. *Etnolingwistyka* 11, 51–68.

3) Knjige i zbornici

DĄBEK-WIRGOWA, TERESA; ANDRZEJ MAKOWIECKI, ur. 1997. *Obraz domu w kulturach słowiańskich*. Warszawa: Uniwersytet Warszawski.

DĄBROWSKA, ANNA; JANUSZ ANUSIEWICZ, ur. (2000.): *Językowy obraz świata i kultura*, u: *Język a Kultura*, sv. 13 : Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.

HALL, EDWARD T. 1973. *The Silent Language*. ABE (Prijevod: *Nemi jezik*, BIGZ, Beograd 1975.)

KUBIŃSKI, WOJCIECH; Danuta Stanulewicz, red. 2001. *Językoznawstwo kognitywne II, Zjawiska pragmatyczne*. Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego.

RYBCZYŃSKI, WITOLD 1996. *Dom. Krótka historia idei*. Warszawa, Gdańsk: Oficyna Wydawnicza Volumen.

4. Književni izvori

ARNOLD, GJURO 1923. *Domovina*, u: *Izabrane pjesme*. Zagreb: Matica hrvatska, 9-13.

KRANJEVIĆ, SILVIJE STRAHIMIR *Moj dom*, u: Vojislav Mataga, ur. 1997. *Pjesme*. Vinkovci: Croatica, 94-99.

The linguistic picture of *home* in the Croatian, Polish and Russian language

Abstract

The paper deals with the linguistic picture of the word *home* in the Croatian, Polish and Russian languages. The examples were contrasted by means of semantic and pragmatic analysis in Croatian, the Polish and Russian dictionaries. The Croatian word *domovina* (homeland) means “larger home place”, Polish homeland is called “fatherland” (*ojczyzna*) and the Russian linguistic picture of homeland means “the land of relatives” (*rodina*).

Ključne riječi: semantična polja *doma*, pragmatični koncepti leksema *dom*, kontrastivna hrvatsko-poljsko-ruska analiza leksema *dom*

Key words: semantic fields of *home*, pragmatic concepts of the word *home*, contrastive analysis of *home* in the Croatian, Polish and Russian language